

GEORGIAN FOLK BALLAD – THE LAD FROM TAVPARAVANI – REFLECTION IN
GURAM DOCHANASHVILI'S SHORT STORY THE LAD FROM TAVPARAVANI

ქართული ხალხური ბალადის - „თავფარავნელი ჭაბუკი“ - რეფლექსია გურამ
დოჩანაშვილის მოთხრობაში „თავფარავნელი ჭაბუკი“

Nino Gogiashvili,

Doctor of Philology,

Associate Professor of Iakob Gogebashvili Telavi State University,

Telavi, Kartuli Universiteti Street, N1, 2200, Georgia,

+995599033833, nino.gogiashvili@tesau.edu.ge

<https://orcid.org/0000-0002-2758-657X>

Abstract. At the end of the short story *The Lad from Tavparavani* Guram Dochanashvili' writes: "I dedicate this story to the peasantry - the author of Georgian folk poetry", which confirms that the inspiration of his text is not a Greek folk myth, but only the Georgian ballad.

Guram Dochanashvili's short story *The Lad from Tavparavani* is compositionally complete literary representation of the folk ballad. The hermeneutic and comparative study of the text reveals that the main character created by the writer is represented right by the mythological sacredness and the primordial fullness of the myth.

With the intertexts of folklore word of mouth and the unmistakable feelings experienced by the writer, Guram Dochanashvili tells us about the brilliant Triad, the idea of the divine trinity and its step-by-step transformation: word (God) - folklore (people) - literature (poet). The story is based on the idea of approaching the creative God and the paradigm for the development of this idea involves the dynamics of the Triad mentioned above.

The Lad from Tavparavani follows a difficult, but true path leading him to the light. In the story, a direct way of approaching the divine and the sacred through speech, poetry, and art is emphasized;

In Guram Dochanashvili's *The Lad from Tavparavani*, as I have mentioned above, there is a whole bunch of Georgian folk word of mouth: here we can see samples of romantic, as well as labor, harvesting, mourning and household folklore.

In the text, one of the most important themes of the "Great" literature is highlighted once again - the relationship between society and a person different from society. For the author, "Dolabi" is a literary concept that he needs for exposing the ruthlessness of people.

The folk ballad of *The Lad from Tavparavani* evokes a great emotion and a lot to think about; Guram Dochanashvili's literary reflection and interpretation is one of the best ways to read it. The story includes deep and mystical layers from an existential point of view, the extension of which considers many possible options and interpretations; the presented paper is an attempt of one of those.

Keywords: the Lad from Tavparavani, folklore, Georgian, folk, poetry, ballad, sea.

ნინო გოგიაშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი,
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ქ. თელავი, ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N1, 2200, საქართველო,
+995599033833, nino.gogiashvili@tesau.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-2758-657X>

აბსტრაქტი. ქართული ხალხური ბალადა „თავფარავნელი ჭაბუკი“, რომელიც ქართულ მითადაც შეიძლება მოვიხსენიოთ, ბერძნული ლეანდრესა და ჰეროს მითის ზუსტი ასლი არ არის, თუმცა მოცემული მითის ფაბულაზეა შექმნილი. გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობას - „თავფარავნელი ჭაბუკი“ - ბოლოს მიწერილი აქვს ავტორის მიერ: „ამ მოთხრობას ვუძღვნი გლეხკაცობას - ქართული ხალხური პოეზიის ავტორს“, საიდანაც დასტურდება, რომ მისი ტექსტის ინსპირაცია არა ბერძნული მითი, არამედ მხოლოდ ქართული ხალხური ბალადაა.

გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობა „თავფარავნელი ჭაბუკი“ ხალხური ბალადის კომპოზიციურად აბსოლუტურად დასრულებული ლიტერატურული რეპრეზენტაციაა. ტექსტის ჰერმენევტიკული და კომპარატივისტული კვლევა ცხადყოფს, რომ მწერლის მიერ ჩამოყალიბებული მთავარი პერსონაჟი სწორედ მითოლოგიური საკრალურობითა და მითის პირველქმნილი სისავსითაა წარმოდგენილი.

გურამ დოჩანაშვილი, ხალხური ზეპირსიტყვიერების ინტერტექსტებითა და მწერლის მიერ განცდილი უტყუარი შეგრძნებებით გვიყვება ბრწყინვალე ტრიადაზე, მისეული სამების იდეასა და მის საფეხურებრივ ტრანსფორმაციაზე: სიტყვა (ღმერთი) - ფოლკლორი (ხალხი) - ლიტერატურა (პოეტი). მოთხრობა შემოქმედებით ღმერთთან მიახლოების საზრისზეა დაფუძნებული, და მოცემული საზრისის განვითარების პარადიგმაც ზემოთ მოყვანილი ტრიადის დინამიკას მოიცავს.

თავფარავნელი ჭაბუკი რთულ, თუმცა, ჭეშმარიტ და სინათლისკენ მიმავალ გაზს მიუყვება. მოთხრობაში იკვეთება სიტყვით, პოეზიით, ხელოვნებით ღვთაებრივთან და საკრალურთან მიახლოების პირდაპირი გზა;

გურამ დოჩანაშვილის „თავფარავნელ ჭაბუკში“ ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების მთელი თაიგულია: აქ ვხვდებით როგორც სატრფიალო, ასევე შრომის, საღალბო, სამგლოვიარო და საყოფაცხოვრებო ფოლკლორის ნიმუშებს.

ტექსტში კიდევ ერთხელ იკვეთება „დიადი“ ლიტერატურის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი თემა - საზოგადოებისა და საზოგადოებისაგან განსხვავებული პიროვნების ურთიერთობა. ავტორისთვის „დოლაბი“ ის ლიტერატურული კონცეპტია, რომელიც მას ადამიანთა დაუნდობლობის სამხილებლად დასჭირდა.

„თავფარავნელი ჭაბუკის“ ხალხური ბალადა საოცრად დიდ ემოციას იწვევს და უამრავ საფიქრალს ტოვებს; გურამ დოჩანაშვილისეული ლიტერატურული რეფლექსია და ინტერპრეტაცია კი მისი წაკითხვის ერთ-ერთი საუკეთესო გზაა. მოთხრობა ეგზისტენციალური თვალსაზრისით ღრმა და მისტიკურ შრეებს მოიცავს, რომლის განფენილობა ბევრ შესაძლო ვარიანტსა და ინტერპრეტაციას მოიაზრებს; წარმოდგენილი ნაშრომი ერთ-ერთი მათგანის მცდელობაა.

საკვანძო სიტყვები: თავფარავნელი ჭაბუკი, ფოლკლორი, ქართული, ხალხური, პოეზია, ბალადა, ზღვა.

შესავალი. ნებისმიერი ქვეყნის ხალხთა ფოლკლორში მითის მნიშვნელობა და საზრისი განუსაზღვრელია. მირჩა ელიადეს თუ დავიმოწმებთ, ქსენოფონტეს შემდეგ „ბერძნებმა თანდათანობით გამოაცალეს მითოსს ყველა რელიგიური თუ მეტაფიზიკური ღირებულება“, (ელიადე, 2009: 6) და მხოლოდ ფიქციად აქციეს. თუმცა, ამავე ავტორის წიგნი - „მითის ასპექტები“ პასუხობს იმ ადამიანთა შეხედულებებს, იმ საზოგადოებებს, „ვისთვისაც მითი არის, ან ბოლო დრომდე იყო „ცოცხალი“, „ცოცხალი“ იმ გაგებით, რა გაგებითაც იგი ადამიანური ქცევის მოდელებს აწვდის ამ საზოგადოებებს და ამით მათ არსებობას აზრსა და ღირებულებას ანიჭებს“. (ელიადე, 2009: 7) ლეანდრესა და ჰეროს შესახებ არსებული ბერძნული მითის ნარატივზეა აგებული ქართული ხალხური ბალადა „თავფარავნელი ჭაბუკი“, რომელიც, თავის მხრივ, გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობის - „თავფარავნელი ჭაბუკი“ - ალუზიის წყარო გახდა. ლეანდრესა და ჰეროს ბერძნული მითი მსოფლიოს ბევრმა ხელოვანმა აქცია რემინისცენციის წყაროდ; ოვიდიუსიდან და ვერგილიუსიდან მოყოლებული, შილერით და ბაირონით დამთავრებული. არ უნდა დაგვავიწყდეს რუბენსის ბაროკოს სტილის ტილო, ამავე მითის ინსპირაციით. მოცემულ კვლევაში წარმოდგენილია მითით ინსპირირებული ქართული ხალხური ბალადის - „თავფარავნელი ჭაბუკი“ - ამავე სახელწოდების გურამ დოჩანაშვილისეული ლიტერატურული ინტერპრეტაციის ლიტერატურათმცოდნეობითი განხილვის ინდივიდუალური მცდელობა.

მეთოდები. ნაშრომის ლიტერატურული კრიტიკისთვის გამოყენებულია ჰერმენევტიკული და კომპარატივისტული კვლევის მეთოდები.

შედეგები. გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობა „თავფარავნელი ჭაბუკი“ ხალხური ბალადის კომპოზიციურად აბსოლუტურად დასრულებული ლიტერატურული რეპრეზენტაციაა. ტექსტის ჰერმენევტიკული და კომპარატივისტული კვლევა ცხადყოფს, რომ მწერლის მიერ ჩამოყალიბებული მთავარი პერსონაჟი სწორედ მითოლოგიური საკრალურობითა და მითის პირველქმნილი სისავსითაა წარმოდგენილი. ტექსტის დასაწყისში ის ჩვეულებრივი ყმაწვილია, წარმოსადეგი გარეგნობითა და შესაშური შინაგანი თვისებებით; ის ჩვეულებრივ ცხოვრობს, მუშაობს, მხიარულობს თანასოფლელებთან და ტოლებთან ერთად, თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ გოგოებს მუდმივად მისკენ გაურბით თვალი, თვითონ არავის სწყალობს, არავისკენ მიუწევს გული. მწერალი მკითხველს ამზადებს იმ მოცემულობის მისაღებად, რომ თავფარავნელი ჭაბუკი პროვანული გარემოს ღვიძლი შვილი არ არის, მისი შინაგანი საზრისი საკრალურობისკენ ლტოლვაა და, სწორედ ამიტომ, ამსოფლიური სიამეები მისეულ „საწყაულს“ ვერ ავსებს. „თავფარავნელი ჭაბუკი დიდ ველზე ლაღად მიიწევდა, აალმასებული ცელი ეპყრა ხელთ, ბალახს თიბავდა. შარვლის ტოტები დაეკარწახებინა, წელზემთ შიშველი იყო. ჰეი, ცხელოდა... მაღიანად სუნადენილი, წოწოლა მნების ჩრდილში გოგოები იდგნენ, გვერდზე გადახრილნი, კოკებით ხელში... თავფარავნელი ჭაბუკი ვერც იმათ თვალებს ამჩნევდა, მხუილით მიიკვლევდა გზას“... (დოჩანაშვილი) მოთხრობას წამდვარებული აქვს ხალხური სტრიქონები: „ზღვის გაღმა, კოშკში, ქალი ცხოვრობდა, /ზღვის გაღმა, კოშკში, ცხოვრობდა ქალი“... (ხალხური) მოცემულ ეპიგრაფს დავაკავშირებ მწერლისეულ ბოლოთქმასთან, და ტექსტის ჰერმენევტიკული კვლევით დადასტურებული არგუმენტებით გამოვიტან დასკვნას, რომ გურამ დოჩანაშვილის მოცემული მოთხრობა მხოლოდ კონკრეტული ხალხური ბალადის ინსპირაციით არ კონსტრუირდება; აქ გამოყენებულია ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების ბევრი მარგალიტი, და მოცემული მოთხრობაც მწერლისეულ ინტერპრეტაციასა და რეფლექსიას წარმოადგენს. ხალხურ ლეგენდას გურამ დოჩანაშვილმა უფრო ფართო, ექსკლუზიური საზრისი შესძინა: რადგან ფოლკლორი ხალხურ სიბრძნედ იმიფრება და, მასში და მისით გადმოცემულია

ხალხის, გლეხკაცობის კოლექტიური მიგნებები და ემპირიული გამოცდილებები, და ამ ყველაფერს ზეპირსიტყვიერება ჰქვია, მისი ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშნიდან - ზეპირად გადაცემიდან გამომდინარე, გურამ დოჩანაშვილის მთავარი გზავნილი ხალხსა და მისი სიბრძნიდან გამომდინარე სიტყვას ეკუთვნის. მოთხრობაში მოცემული სიმბოლოები შემდეგნაირად ლაგდება: ზღვის გაღმა მცხოვრები ქალი სიტყვის დედოფალია, ღვთაებრივი მოცემულობა, რადგან, თუ იოანეს სახარებას დავიმოწმებთ, „დასაბამიდან იყო სიტყვა, და სიტყვა იყო ღმერთთან და ღმერთი იყო სიტყვა“; გიორგი პაპა - სიტყვის კაცი, განსხეულებული ხალხური ლექსი, ხალხის სიბრძე; თავფარავნელი ჭაბუკი კი - მაღალ სულიერებას ნაზიარები პოეტი (პოეზია, ლიტერატურა), შემოქმედი, რომელიც ხალხური შემოქმედების მადნით იკვებება და რომელსაც მხოლოდ სიტყვის დედოფლის ტრფიალება სჭირს, შესაბამისად, მხოლოდ მისი მსახურება შეუძლია. გურამ დოჩანაშვილი, ხალხური ზეპირსიტყვიერების ინტერტექსტებითა და მწერლის მიერ განცდილი უტყუარი შეგრძნებებით გვიყვება ბრწყინვალე ტრიადაზე, მისეული სამების იდეასა და მის საფეხურებრივ ტრანსფორმაციაზე: სიტყვა (ღმერთი) - ფოლკლორი (ხალხი) - ლიტერატურა (პოეტი). მოთხრობა შემოქმედების ბერკეტით ღმერთთან მიახლოების საზრისზეა დაფუძნებული, და მოცემული საზრისის განვითარების პარადიგმაც ზემოთ მოყვანილი ტრიადის დინამიკას მოიცავს.

დისკუსია. ცხადია, ქართული ხალხური ბალადა, რომელიც ქართულ მითად შეიძლება მოვიხსენიოთ, ბერძნულის ზუსტი ასლი არ არის. ქართველი მეცნიერი ტრისტან მახაური კომპარატივიზმის თვალსაზრისით განიხილავს „თავფარავნელ ჭაბუკს“ და გერმანულ ბალადას „უფლისწული და მეფის ასული“, და ეთანხმება ცნობილი ფოლკლორისტისა და მეცნიერის ვახტანგ კოტეტიშვილის აზრს, რომ, შესაძლებელია, ეს ბალადა ქართულ სინამდვილეშიც გაცილებით ვრცელი სახით არსებობდა, ისევე, როგორც გერმანულში, და მხოლოდ დროთა განმავლობაში მიიღო მოკლე თქმულების სახე. „მსგავსების მიუხედავად, შესადარებელი ბალადების სიუჟეტში გვხვდება განსხვავებული მომენტებიც და სწორედ ეს განსხვავება ანიჭებს ამ ორ ნაწარმოებს თვითმყოფადობას“. (მახაური, 2012) ქართულ ხალხურ ბალადაში მოცემული მითის საკრალურობასა და „სიცოცხლეს“ არა მარტო მითოსური სიუჟეტი და მითოსური ატრიბუტიკა, არამედ ტექსტის ბგერწერა, ეფფონია და სტრიქონებში არსებული მაგიური მგრძნობელობაც ადასტურებს:

„თავფარავნელი ჭაბუკი
 ასპანას ქალსა ჰყვარობდა,
 ზღვა ჰქონდა წინად სავალი,
 გასვლას შიგ არა ზარობდა.
 ქალი ანთებდა სანთელსა,
 სანთელი კელაპტარობდა“. (ხალხური)

ფოლკლორის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშან-თვისებიდან გამომდინარე, „თავფარავნელ ჭაბუკს“, ისევე როგორც ფოლკლორის სხვა ნიმუშებს, ახასიათებს ვარიანტულობა. მოცემულ ნაშრომში მის ერთ-ერთ ვარიანტს განვიხილავ. გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობას - „თავფარავნელი ჭაბუკი“ - ბოლოს მიწერილი აქვს ავტორის მიერ: „ამ მოთხრობას ვუძღვნი გლეხკაცობას - ქართული ხალხური პოეზიის ავტორს“ (დოჩანაშვილი), საიდანაც დასტურდება, რომ მისი ტექსტის ინსპირაცია არა ბერძნული მითი, არამედ მხოლოდ ქართული ხალხური ბალადაა. ვახტანგ კოტეტიშვილს დაწვრილებით აქვს განხილული ბალადაში არსებული მითოსური სიმბოლიკა, კერძოდ: თავი, დოლაბი და „წითელი მოვის პერანგი“; აღსანიშნავია, რომ სიტყვა დოლაბის ინტერპრეტაციაში კოტეტიშვილს არ ეთანხმება ქართველი მკვლევარი ინესა მერაბიშვილი და ამ მოსაზრების არგუმენტად, სხვა მასალებთან ერთად, მოჰყავს გასული წლის 60-იან

წლებში მკვლევარ ილია მაისურაძის მიერ დასაბუთებული მიგნება, რომ ჭაბუკის მკლავზე მოხმული დოლაბი წისქვის ქვის ნაცვლად ცურვისთვის განკუთვნილ შუაში გახვრეტილ ფიცარს გულისხმობს. „ჩვენ ვფიქრობთ, რომ თავფარავნელი ჭაბუკის ბალადაში მოხსენებული დოლაბი წისქვილის ქვას კი არ უნდა აღნიშნავდეს, არამედ ურმის თვალს, დოლაბ-ბორბალს, ცურვაში ხელის შესაწყობად გამოყენებულს, ანდა, უკეთეს შემთხვევაში, დოლაბად წოდებულ სპეციალურად დამზადებულ, მკლავის გასაყრელად გამოხვრეტილ მრგვალ ფიცარს, რომელიც ძველად მიღებული უნდა ყოფილიყო ბანაობისა და ცურვის დროს დამხმარე საშუალებად“. (მაისურაძე, 1969: 213) მოცემულ აზრთა სხვადასხვაობის გათვალისწინება და რეტროსპექტივა ჩემი ნაშრომისთვის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რადგან გურამ დოჩანაშვილის „თავფარავნელ ჭაბუკში“ დოლაბი წისქვილის ქვის დატვირთვას ატარებს. გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობაში თავფარავნელი ჭაბუკის მითის რეფლესია ხალხური შემოქმედებიდან მხოლოდ მოცემულ ბალადას არ აირეკლავს; სიუჟეტის განვითარების კვალდაკვალ, მწერალი აქტიურად იყენებს ფოლკლორის სხვა ნიმუშებსაც.

ლევანდრესა და ჰეროს ბერძნული მითი ჭაბუკის მიერ ქალის ზღვარდაუდებელ ლტოლვასა და სიყვარულს ასახავს: ყოველ დამე ჰელესპონტის, იგივე დარდანელის სრუტეს გადალახვა უხდება ლევანდრეს, რომ სასურველ ჰეროსთან გაატაროს დამე. ერთ ზამთრის დამეს იგი იხრჩობა, ჰერო კი, რომელიც ნაპირზე გამორიყულ მკვდარ მიჯნურს დაინახავს, თავს იკლავს. ხალხურ „თავფარავნელ ჭაბუკში“ ასპანას ქალზე შეყვარებული ბიჭი ზღვის გადაცურვას არ ერიდება, რათა თავის გულისწორთან მივიდეს. ქალს სანთელი აქვს დანთებული, რომელსაც ბოროტი დედაბერი უქრობს. ჭაბუკი ზღვაში დაინთქმება, და ჭოროხზე დაგდებულს ორბი უკორტნის გულმკერდს:

„წითელი მოვის პერანგი
 ზევიდან დაჰფარფარობდა,
 ლემს დასჯდომოდა ზედ ორბი,
 გულს უგლეჯავდა, ხარობდა“. (ხალხური)

„სახეზე თუმცა არა ეტყობოდა რა, მაგრამ გაფაციცებული ათვალთვრებდა გიორგა პაპა - თვალეზი გაელამებოდა თავფარავნელ ჭაბუკს, ტუჩზე უხილავი ჭიანჭველა გადასდიოდა. კარგად იცოდა ყოველივე გიორგა პაპამ - სიტყვებს დაეძებდა თავფარავნელი. მშვენივრად სცნობდა თავის ჯილაგს ცრემლდადენილი ბერიკაცი: თავფარავნელსაც სიტყვა აწვალებდა - იმასაც სიტყვა სჭირდა!“ (დოჩანაშვილი) თავფარავნელი ჭაბუკი სიტყვის მსახურია და სიტყვით სწეულს სიტყვის მადლის შეგრძნება სურს. სიტყვის დედოფალი ზღვის გაღმა, კომკში ცხოვრობს. მითოლოგიური აზროვნების თვალსაზრისით, მას სამყაროს „ცენტრის“ სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. მირჩა ელიადეს „მარადიული დაბრუნების მითში“ ვკითხულობთ: „ყოველი ტამარი ან სასახლე, ანდა უკეთ რომ განვაგრცოთ, თითოეული წმინდა ქალაქი ან მეფის სასახლე - ასევე „წმინდა მთად“ ითვლება, და ამდენად თავად ხდება ცენტრი“. (ელიადე, 2017: 31) ეს სამყაროს „ცენტრი“ ზღვის გაღმაა; თუ გავიხსენებთ ქართული ხალხური ზღაპრების ცნობილ კონსტრუქციას, რომელიც მთავარი გმირის ხანგრძლივი და ხიფათიანი გზის აღსაწერადაა მოცემული: „ცხრა მთა და ცხრა ზღვა გადაიარა“, ასევე, ზღვის სემანტიკის ზღვართან სიახლოვეს, ცხადი ხდება, რომ „თავფარავნელ ჭაბუკში“ მოცემული ზღვა რაღაცის ზღვარია, განუსაზღვრელი დაბრკოლება, რომლის დაძლევისაც მთავარი გმირი აპირებს. „ქართულ მენტალობაში ზღვის შორეულობა ქმნის მასზე წარმოდგენებს სიუცხოვით დაწყებული მტრობით დამთავრებული“. (კიკნაძე, 2011) გურამ დოჩანაშვილი წერს, რომ თავფარავნელი ჭაბუკი ხმელეთზე რომ დადიოდა, ცურვას სწავლობდა, „წამებით მიგნებულ ჭეშმარიტ სიტყვას ეძებდა“; ტექსტი პირდაპირ, აშკარა და უხვი სახე-სიმბოლოებისა და სემიოტიკური ნიშნების გამოყენებით მიგვითითებს ძირითად

საზრისზე - სიტყვაზე, როგორც უმნიშვნელოვანეს საკრალურ ღერძზე და მის გარშემო მოძრავ ხალხურ თუ ინდივიდუალურ შემოქმედებაზე.

„ლექსო, ამოთქომ, ოხერო,

თორე ეგება ვკვდებოდე“... (ხალხური)

მოთხრობაში ინტერტექსტად მოცემული ეს ხალხური ლექსი შემოქმედის, მწერლის „წერაატანილობაზე“ პედალირებს: ლექსის ამოთქმა, როგორც გარდაუვალობა, როგორც ფეხმძიმე ქალის მშობიარობის აუცილებლობა. გურამ დოჩანაშვილის „თავფარავნელ ჭაბუკთან“ იდეური თვალსაზრისით მონათესავე ტექსტია ჰერმან ჰესეს მოთხრობა „პოეტი“, სადაც მოთხრობილია ჩინელი პოეტის ჰან ფოოკის შესახებ, რომელმაც ახალგაზრდობიდანვე გადაწყვიტა პოეტური ხელოვნების სრულყოფილად შესწავლა; მშვენიერი ჭაბუკი თავის ტოლებს შორის მუდმივად დამკვირვებლის, განზე მდგომის პოზიციაში იმყოფებოდა და, ერთხელ, როდესაც მას გამოეცხადა იასამნისფერ ტანსაცმელში გამოწყობილი მოხუცი - სრულქმნილი სიტყვის ოსტატი, რომლის ქოხი ჩრდილო-დასავლეთ მთებში, მდინარის საწყისებთან იდგა - ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე გაჰყვა მას. მოცემულ მოთხრობებში თავფარავნელი ჭაბუკი და პოეტი ანალოგიურად პოზიციონირებენ, სიტყვის დედოფალი კი სრულქმნილი სიტყვის ოსტატის ეკვივალენტური პერსონაჟია. გიორგი პაპას პერსონაჟს „პოეტში“ ანალოგი არ ჰყავს; თუმცა, გარემო და ხელოვანის ადგილი გარემოში, ორივე მოთხრობის სიუჟეტში, ერთსა და იმავე ფონურ კონტექსტს ქმნის. ორივე მთავარი პერსონაჟისთვის, არსებული რეალური გარემო, მართალია, მომხიბვლელია, მაგრამ ის ტოტალურად ვერ მოიცავს სიტყვის სრულყოფილებით გასხივოსნებულ გონს. არისტოტელესეული შეუცვლელი განმარტებით, „პოეტის ამოცანაა - ილაპარაკოს არა მომხდარზე, არამედ იმაზე, რაც შეიძლებოდა მომხდარიყო და შესაძლებელია ალბათობით ან აუცილებლობით“. (არისტოტელე, 2013: 61) პოეტისთვის ყველაზე დიდი დღესასწაული და ტკბობა თავისივე სიტყვით შექმნილ ალტერნატიულ სამყაროს უკავშირდება. ერთი მხრივ, ის მუდმივად დაუკმაყოფილებელია ყოფითი, რუტინული ცხოვრებით, მეორე მხრივ კი - მისი „სიტყვით ზეიმი“ ულიმიტო და უსაზღვროა, რადგან დრო-ჟამსა და ფიზიოლოგიურ პროცესებს არ ემორჩილება.

„ერთი ავსული ბებერი

ვაჟისთვის ავსა ლამობდა,

სარკმელზე ანთებულ სანთელს

აქრობდა, აბეზარობდა“. (ხალხური)

ბალადასა და მოთხრობაში შემოდის ანტაგონისტი - ვინმე ავსული ბებერი, რომელიც სიტყვის დედოფლის მიერ დანთებულ სანთელს აქრობს. ხალხური ბალადის ავსულ დედაბერსა და ორბს, რომელიც დამხრჩვალ თავფარავნელ ჭაბუკს გულს უკორტნის, გურამ დოჩანაშვილი ძალიან მომგებიანი სიუჟეტური ხაზით აკავშირებს ერთმანეთთან: ორბი დედაბრის მეგობარია, მასავით ბოროტი და საზარელი. მოთხრობაში დედაბერი გზავნის ორბს ქალის სარკმელთან, რომელიც ფრთით უჩრდილავს სანთელს. დედაბრისა და ორბის დუეტს რეფრენად მიჰყვება დედაბრის საშიში ფრაზა: „ხორცი არ გინდა, ორბო, ხორცი“? დედაბრის ბოროტების თანამოზიარე ორბია, თავფარავნელს კი გიორგი პაპა ჰყავს თანამგრძნობად, პირველადაც ხომ მან დაანახვა ჭაბუკს სიტყვის დედოფლის სარკმელში მოციმციმე შუქი? გიორგი პაპამ - სიტყვის კაცმა იცოდა, რომ ყმაწვილმა ჩაუქრობელ ნათელთან მიახლოება განიზრახა: „ბევრი მტერი კი დაგხვდება გზაზე... ერთი იქნები, ისინი - ბევრნი... და ნურავისი იმედი გქონდეს... გარდა თავისა... მაგრამ ეჭვი თუ შეგეპარა... რწმენა გაგიტყდა... თუ დაეჭვდები... გათავდა, მორჩა...“ მაგრამ ხმამაღლა ვერ გააფრთხილებდა, ასეთი იყო წესი - თავად უნდა მიმხვდარიყო ყველა“... (დოჩანაშვილი) გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობაში სიტყვის დედოფალი მხოლოდ პოეზიისა და ხელოვნების სიმბოლოდ არ მოაზრება, მასში აშკარად ცნაურდება დაუსრულებელი

სიყვარული და ღვთაებრივი იპოსტასი, რაც ჩაუქრობელი ნათლით დასტურდება. სწორედ რწმენის შერყევა იწვევს ჭეშმარიტების გზაზე დაღუპვას; გზა ჩაუქრობელი სინათლისკენ გაუნელებელ ნათელთან ანუ ღვთაებრივთან მიახლების ერთად-ერთი გზაა, რომელიც მრავალთათვის უცნობი და არასასურველია. სიტყვის მსახური, როგორც პირველქმნილი ღვთაებრივი სიტყვის ტრფიალი, მითოსური გმირივით ინთქმება ზღვის ტალღებში, რათა ხელმეორედ იშვას. თავფარავნელი ჭაბუკი ამსოფლისთვის კი მკვდარი იყო, მაგრამ „ვინ რა იცოდა, გიორგა პაპასთვის რომ მაინც არ იყო დამარცხებული ეს მკერდამოჯიჯგნილი, უსულო ბიჭი... ვითომ, უსულო“? (დოჩანაშვილი) ჭაბუკის დედაც, პატარა „რკინის ქალი“ ჯიუტად იყურებოდა ზღვის მიღმა, თითქოს, რაღაცას მიმხვდარიყო, თან გიორგა პაპას მორიგ სიტყვას ელოდა.

„...მაინც ანთია სანთელი თეთრი,
მუდამ ანთია სანთელი თეთრი,
მისი ჩუმი წვა - ამაღლება“... (ხალხური)

ამ იმედიანი სტრიქონებით სრულდება მოთხრობა, როგორც კონცეპტის - „ბოროტსა სძლია კეთილმან“ - აღსრულება ტრაგედიაში. ანტაგონისტიც - შავი დედაბერი უგუნებოდაა, რადგან ხვდება, რომ ბოროტი ჩანაფიქრი მხოლოდ ზედაპირულად შეასრულა - თავფარავნელი ჭაბუკის ხორციტ გამოკვება ორბი, თუმცა ვერ დათრგუნა მისი სულიერება, სინათლისკენ სწრაფვის სურვილი, ვერ გაამრუდა სიყვარულისკენ და პირველქმნილი სიტყვისკენ „მცურავი“ პოეტის ეგზისტენციალური ვექტორი. „აქ, სადაც ნებას უდიდესი საფრთხე ემუქრება, ხელოვნება წარმოსდგება, როგორც მხსნელი, მკურნალი ჯადოქარი: მხოლოდ მას შეუძლია ზიზღისა და ძრწოლის, ყოფიერების აბსურდულობის ფიქრები გარდაქმნას წარმოსახვებად, რომელინიც სიცოცხლის გაგრძელების ნებას იძლევიან“ (ნიცშე, 2016: 105) - ვკითხულობთ ფრიდრიხ ნიცშეს „ტრაგედიის დაბადებაში“; და, მართლაც, ხელოვნება ფლობს იმ მაგიურ თვისებას, რისი წყალობითაც ადამიანური ყოფა სიცოცხლესთან შეთავსებადი ხდება. „თავფარავნელი ჭაბუკის“ სიტყვის ძალმოსილება, რომლის საფუძველიც გიორგა პაპას ხალხურ ლექსებში ჩაიყარა, მუდმივ განფენილობას უზრუნველყოფს სიტყვის დედოფლის მარადიულად მოციმციმე შუქისკენ. ხალხის სიბრძნე ღაღადებს, რომ:

„წუთისოფელი რა არი,
აგორებული ქვა არი,
რაწამს კი დავიბადებით,
იქვე საფლავი მზა არი...
საცა სოფელში მიხვიდე,
სუყველგან ორი გზა არი“. (ხალხური)

თავფარავნელი ჭაბუკი რთულ, თუმცა, ჭეშმარიტ და სინათლისკენ მიმავალ გზას მიუყვება. მოთხრობაში იკვეთება სიტყვით, პოეზიით, ხელოვნებით ღვთაებრივთან და საკრალურთან მიახლოების პირდაპირი გზა; ილიასეული სენტენცია „ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ“, „თავფარავნელ ჭაბუკში“ ღმერთთანვე მიახლოების ვარიანტად ფორმირდება. ილიას „პოეტისთვის“ ღმერთთან საუბარი საშუალებაა ხალხის წინ გადმოღის, დოჩანაშვილის თავფარავნელი ჭაბუკი კი პოეზიით ღმერთის პოვნას ცდილობს. ჭაბუკის სახელი, რიგი მკვლევრების აზრით, სწორედ ტოპონიმიდან - ფარავანი - იღებს სათავეს, რომელსაც, ცხადია, ვეთანხმები. ასევე, „თავფარავანში თავ-ი მსაზღვრელი სიტყვაა და აღნიშნავს მთავარს, უმთავრესს, ძირითადს“ (მაისურაზე, 1969: 208), - წერს მკვლევარი ილია მაისურაძე. ამასთან, „თავფარავნელის“ კომპოზიტი ევფონიურად „თავგანწირვისკენაც“ წამიყვანს ფიქრებით, რასაც ტექსტების (როგორც ქართული ხალხური ლეგენდის, ასევე, გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობის) საზრისიც მიდასტურებს.

გურამ დოჩანაშვილის „თავფარავნელ ჭაბუკში“, როგორც ზევით აღვნიშნე, ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების მთელი თაიგულია: აქ ვხვდებით როგორც სატრფიალო, ასევე შრომის, სალადობო, სამგლოვიარო და საყოფაცხოვრებო ფოლკლორის ნიმუშებს. რაც შეეხება ხელზე მიბმულ დოლაბს, გურამ დოჩანაშვილი ვ. კოტეტიშვილის მოსაზრებას იზიარებს და „დოლაბში“ წისქვილის ქვას მოიაზრებს; ამ წისქვილის მძიმე ქვას კი თვითონ ადამიანები აბამენ ჩაუქრობელი ნათელისაკენ მიმავალ ჭაბუკს. ტექსტში კიდევ ერთხელ იკვეთება ლიტერატურის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი თემა - საზოგადოებისა და საზოგადოებისაგან განსხვავებული პიროვნების ურთიერთობა. ავტორისთვის „დოლაბი“ ის ლიტერატურული კონცეპტია, რომელიც მას ადამიანთა დაუნდობლობის სამხილებლად დასჭირდა.

დასკვნა. „თავფარავნელი ჭაბუკის“ ხალხური ბალადა საოცრად დიდ ემოციას იწვევს და უამრავ საფიქრალს ტოვებს; გურამ დოჩანაშვილისეული ლიტერატურული რეფლექსია და ინტერპრეტაცია კი მისი წაკითხვის ერთ-ერთი საუკეთესო გზაა. მოთხრობა ეგზისტენციალური თვალსაზრისით ღრმა და მისტიკურ შრეებს მოიცავს, რომლის განფენილობა ბევრ შესაძლო ვარიანტსა და ინტერპრეტაციას მოიაზრებს; წარმოდგენილი ნაშრომი ერთ-ერთი მათგანის მცდელობაა.

მადლობას ვუხდით ჩემს კოლეგებსა და თანამშრომლებს, კვლევისას გაწეული დახმარებისათვის!

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არისტოტელე. (2013). *პოეტიკა*. თბილისი: გამომცემლობა „პეგა“.
- დოჩანაშვილი, გ. (თ.გ.). *თავფარავნელი ჭაბუკი*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <https://poetry.ge/poets/guram-dochanashvili/prose/9607.tavfaravneli-chabuki.htm>
- ელიაძე, მ. (2017). *მარადიული დაბრუნების მითი*. თბილისი: გამომცემლობა „ალეფი“.
- ელიაძე, მ. (2009). *მითის ასპექტები*. თბილისი: ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- კიკნაძე, ზ. (2011). ზღვა და ხმელეთი ქართულ მითოსში. *სემიოტიკა*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: https://semioticsjournal.wordpress.com/2011/04/14/ზურაბ-კიკნაძე-_-ზღვა-და-ხმე/
- მაისურაძე, ი. (1969). თავფარავნელი ჭაბუკის ზოგი სიტყვის განმარტებისათვის. *ქართული ფოლკლორი*. III. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- მახაური, ტ. (2012). „თავფარავნელი ჭაბუკი“ და გერმანული ბალადა „უფლისწული და მეფის ასული“. *ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევები*. წიგნი III. მოძიებულია ვებგვერდიდან: http://tmakhauriessays.blogspot.com/2012/06/blog-post_2823.html
- მერაბიშვილი, ი. (2019). *თარგმანი, როგორც ლექსიკოგრაფიული გამოკვლევა (ერთი სიტყვის მაგალითზე)*. არმური - ლიტარენა, უფრო კი - ბიბლიოთეკა. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <https://armuri.georgianforum.com/t1047-topic>
- ნიცშე, ფ. (2016). *ტრაგედიის დაბადება მუსიკის სულიდან*. თბილისი: გამომცემლობა „ჩვენი მწერლობა“.
- ხალხური - თავფარავნელი ჭაბუკი*. (თ.გ.). მოძიებულია ვებგვერდიდან: <https://www.aura.ge/103-saskolo/7967-xalxuri-balada--tavfaravneli-tchabuki.html>

REFERENCES:

- arist'ot'ele. (2013). *p'oet'ik'a [Poetics]*. Tbilisi: Publishing House „Pega“.
- dochanashvili, g. (n.d). *tavparavneli ch'abuk'i [The Lad from Tavparavani]*. Retrieved from <https://poetry.ge/poets/guram-dochanashvili/prose/9607.tavfaravneli-chabuki.htm>
- eliade, m. (2017). *maradiuli dabrunebis miti [The Myth of the Eternal Returne]*. Tbilisi: Publishing House „Alepi“.
- eliade, m. (2009). *mitis asp'ekt'ebi [The Aspects of Myth]*. Tbilisi: Publishing House of Ilia Chavchavadze State University.
- k'ik'nadze, z. (2011). *zghva da khmeleti kartul mitosshi [Sea and Land in Georgian Myth]. semiot'ik'a [Semiotics]*. Retrieved from <https://semioticsjournal.wordpress.com/2011/04/14/ზურაბ-კიკნაძე-ზღვა-და-ხმე/>
- maisuradze, i. (1969). *tavparavneli ch'abuk'is zogi sit'qvis ganmart'ebisatvis [For the Definition of Some Words on the Lad from Tavparavani]. kartuli polk'lori [Georgian Folklore]*. III. Tbilisi: Publishing House „Metsniereba“.
- makhauri, t'. (2012). „tavparavneli ch'abuk'i“ da germanuli balada „uplists'uli da mepis asuli“ [Lad of Tavparavani and the German Ballad “The Princess and the King’s Daughter]. *polk'lorul-etnograpiuli nark'vevebi [Folklore-Ethnographic essays]*. III. Retrieved from http://tmakhauriessays.blogspot.com/2012/06/blog-post_2823.html
- merabishvili, i. (2019). *targmani, rogorts leksik'ograpiuli gamok'vleva (erti sit'qvis magalitze) [Translation as a Lexicographic study (oh the example of one word)]*. armuri - lit'arena, upro k'i - bibliotek'a [Armuri – Litarena, rather - Library]. Retrieved from <https://armuri.georgianforum.com/t1047-topic>
- nitsshe, p. (2016). *t'ragediis dabadeba musik'is sulidan [The Birth of Tragedy from the Soul of Music]*. Tbilisi: Publishing House „Chveni Mtserloba“.
- khalkhuri - *tavparavneli ch'abuk'i [Folklore – Lad of Tavparavani]*. (n.d.). Retrieved from <https://www.aura.ge/103-saskolo/7967-xalxuri-balada--tavfaravneli-tchabuki.html>